

ΟΙΚΟΔΟΜΩΝΤΑΣ ΤΟ ΝΕΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Μασσαλάς Χρήστος Β.
Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) είναι συνοργάνωση ανεξάρτητων κρατών. Η έκφρασή της όμως ως ομοσπονδίας απαιτεί την ενοποίηση της εξωτερικής και αμυντικής της πολιτικής. Στην παρούσα φάση τα στρατιωτικά της μέσα και η συνολική της έκφραση δεν αντιστοιχούν στις πολιτικές της φιλοδοξίες.

Στις σημερινές συνθήκες, η ΕΕ μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο «ήρεμης» δύναμης σε περιφερειακό επίπεδο, συμβάλλοντας στη διατήρηση ισορροπιών, τη διασφάλιση των συμφερόντων της και την προάσπιση μιας ταυτότητας που οι Ευρωπαίοι θεωρούν πολύτιμη και βασίζεται στις αξίες: ορθολογικότητα, δικαιοσύνη, δημοκρατία, εκκοσμίκευση και ανεκτικότητα.

Για μια τέτοια προοπτική απαιτείται αναθεώρηση των θεσμών της και μαζί ανάλυση και αφομοίωση της σημερινής πραγματικότητας σε πλανητικό επίπεδο. Η πρόσφατη εικόνα της στις περιφερειακές κρίσεις και ιδιαίτερα στην εισβολή στο Ιράκ πρέπει να προβληματίσει τις χώρες που συγκροτούν την Ευρωπαϊκή Ένωση.

1. Διεθνές Περιβάλλον

Σήμερα, το πνευματικό κεφάλαιο αποτελεί την καθοδηγητική δύναμη της νέας πραγματικότητας. Ο πλούτος δεν επενδύεται πλέον σε φυσικό κεφάλαιο αλλά, μάλλον, στην ανθρώπινη φαντασία και δημιουργικότητα. Ζούμε σ' έναν κόσμο όπου κυριαρχούν η καινοτομία και ο μικρός κύκλος ζωής των προϊόντων. Σ' έναν κόσμο που τα πάντα παλιώνουν σχεδόν αμέσως. Σ' έναν κόσμο που το μεσοδιάστημα ανάμεσα στην επιθυμία και την ικανοποίηση προσεγγίζει ταχέως το ταυτόχρονο. Σ' έναν κόσμο που η εμπορευματοποίηση των ανθρώπινων σχέσεων αυξάνεται και η πολιτισμική σφαίρα συρρικνώνεται. Το παλιό κατεστημένο ήταν μια λέσχη, ενώ το νέο κατεστημένο είναι ένα δίκτυο. Το πρώτο πράγμα που χρειάζεται να κατανοηθεί όσον αφορά στην παγκόσμια δικτυακή οικονομία είναι ότι οδηγεί και οδηγείται από μια δραματική επιτάχυνση της τεχνολογικής καινοτομίας. Η ταχύτητα των καινοτομιών και ο κύκλος ζωής του προϊόντος υπαγορεύουν τους όρους της νέας οικονομίας των δικτύων. Η διαδικασία είναι απαιτητική και ανελέητη.

Η «πρόσβαση» είναι ένας από τους πιο πολυχρησιμοποιημένους όρους στην κοινωνική ζωή. Όταν οι άνθρωποι ακούν τη λέξη «πρόσβαση» πιθανώς σκέπτονται ανοίγματα σε εντελώς καινούριους κόσμους δυνατοτήτων και ευκαιριών. Η πρόσβαση έχει γίνει το εισιτήριο της προόδου και της προσωπικής ολοκλήρωσης και είναι τόσο ισχυρή όσο το δημοκρατικό όραμα των προηγούμενων γενεών. Είναι μια πολύ φορτισμένη λέξη, πλήρης πολιτικής σημασίας και συνεπάγεται διακρίσεις και διαιρέσεις γι' αυτόν που συμπεριλαμβάνεται ή αποκλείεται.

Η εποχή της πρόσβασης διαμορφώνει ένα νέο τύπο ανθρώπου, μια νέα συνείδηση. Ο μεγάλος διχασμός στην επερχόμενη εποχή, βρίσκεται ανάμεσα σ' εκείνους των οποίων η ζωή αίρεται όλο και περισσότερο προς τον κυβερνοχώρο και σ' εκείνους που δεν έχουν ποτέ πρόσβαση σ' αυτή τη νέα ισχυρή σφαίρα της ανθρώπινης ύπαρξης. Είναι αυτό το βασικό σχίσμα που θα καθορίσει κυρίως τους πολιτικούς αγώνες στα χρόνια που έρχονται.

Σε μια δικτυακή οικονομία προμηθευτών και χρηστών (οι πωλητές και οι αγοραστές αντικαθίστανται από τους προμηθευτές και τους χρήστες), η ελευθερία του πολίτη αποκτά διαφορετικό νόημα. Η ελευθερία, άλλωστε, είναι το μέτρο των ευκαιριών που έχει κανείς να εισέρχεται σε σχέσεις, να σφυρηλατεί συμμαχίες και να εμπλέκεται σε δίκτυα κοινών ενδιαφερόντων. Το δικαίωμα του μη αποκλεισμού αποτελεί μέτρο της προσωπικής ελευθερίας.

Σ' αυτό το νέο κόσμο που ανταλλάσσει πληροφορίες και υπηρεσίες, συνείδηση και ζωντανή εμπειρία, στον οποίο το υλικό δίνει τη θέση του στο άυλο, η αγορά παραχωρεί τη θέση της στα δίκτυα, η ιδιοκτησία αντικαθίσταται από την πρόσβαση, ο εμπορευματοποιημένος χρόνος γίνεται πιο σημαντικός από την ιδιοποίηση του χρόνου. Η ιδέα του έθνους-κράτους φθίνει και παραχωρεί τη θέση της στα πολυεθνικά κράτη ενώ ο αγώνας για την εξουσία, τη δύναμη και την επιρροή, πολιτική και οικονομική, είναι παγκόσμιος. Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να οικοδομηθεί το σύγχρονο ευρωπαϊκό περιβάλλον.

2. Η Ευρωπαϊκή πορεία

Συνολικά, η Ευρώπη υπήρξε η κοιτίδα του πολιτισμού, της παιδείας, των ιδεών, των πολιτικών ρευμάτων, της αισθητικής, του κοινωνικού κράτους, των αντιθέσεων και η «μητέρα» των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, αλλά και της αντίστασης κατά του ολοκληρωτισμού. Η Ευρώπη, στο περιβάλλον του έντονου ανταγωνισμού και των μεταναστατευτικών ρευμάτων, μπορεί να επιβιώσει με βάση τις αξίες από τις οποίες είναι εμποτισμένο το μωσαϊκό των πολιτισμών της, των γλωσσών της, που είναι φορείς αξιών, από την παιδεία της, το υψηλής στάθμης ανθρώπινο δυναμικό της, την ιστορία της και τους αγώνες των λαών της. Ακόμη, μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος ειρήνης, ανθρωποκεντρικής θεώρησης της ζωής, της βιώσιμης ανάπτυξης, της προώθησης των δημοκρατικών θεσμών, της καταπολέμησης της ανεργίας, της προστασίας της υγείας, της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας και συνύπαρξης με τον «Άλλο», τον αλλόφυλο τον αλλόθρησκο τον αλλοεθνή. Η ειρήνη δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς ανθρώπινα δικαιώματα και η εξάλειψη της τρομοκρατίας απαιτεί ελευθερία και καταπολέμηση της φτώχειας. Η Ευρώπη πρέπει και μπορεί, στις σημερινές συνθήκες, να αποκτήσει φωνή και να αποτελέσει τη συνείδηση των λαών όλου του πλανήτη. Η Ευρώπη είναι κοσμοπολίτικη και πολυ-πολιτισμική ήδη πριν από τη διεύρυνσή της. Ταυτόχρονα, πρέπει να υποστηρίξει την κοινωνική και πολιτική της ταυτότητα.

Οι πολίτες της Ευρώπης πρέπει ν' αντιληφθούν ότι ζούμε σ' ένα κόσμο όπου η μοίρα όλων μας είναι αλληλένδετη. Στο νέο περιβάλλον, προϊόν του «εκδημοκρατισμού» της τεχνολογίας, της οικονομίας και της πληροφορίας, όπου το κεφάλαιο και η εργασία κινούνται διεθνώς, δεν μπορούμε να υιοθετήσουμε πολύ διαφορετικούς κανόνες από αυτούς που ισχύουν σε άλλες χώρες. Προπαντός, η επιβίωση μας θα εξαρτηθεί από την καταπολέμηση της διαφθοράς, τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, την αυστηρή τήρηση των διεθνών κανόνων, την καινοτομία, την αύξηση της προστιθέμενης αξίας του ανθρώπινου κεφαλαίου, τις τεχνολογίες αιχμής.

Ένα βασικό συστατικό της νέας πραγματικότητας είναι η ταχύτητα. Ο κόσμος διακρίνεται πια σε γρήγορο και αργό και όχι σε πρώτο, δεύτερο ή τρίτο. Οι πολίτες και οι επιχειρηματίες μιας κοινωνίας, για να μπορούν να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις, πρέπει να βελτιώσουν την ταχύτητά τους.

Στις διαδικασίες του νέου περιβάλλοντος, η ποιότητα των δικτυακών υποδομών και η έκταση λειτουργίας του διαδικτύου στο εσωτερικό μιας χώρας επενεργεί καταλυτικά στην οικονομική ισχύ της (εποχή της αβαρούς οικονομίας). Πρέπει να σημειωθεί ότι στον «πληροφοριακό καπιταλισμό», χάριν των νέων δυνατοτήτων (διαδίκτυο, fax, άμεση παράδοση προϊόντων, ταχύτατη διακίνηση της πληροφορίας κ.λπ.), οι εταιρείες υψηλής τεχνολογίας και οι πνευματικά εργαζόμενοι μπορούν να αποδράσουν από τα αστικά κέντρα και να εγκατασταθούν οπουδήποτε θέλουν (π.χ. σε περιβαλλοντικά ελκυστικούς ανοιχτούς χώρους), υπό την προϋπόθεση εξασφάλισης των αναγκαιών, κυρίως, δικτυακών υποδομών (ευρυζωνικών).

Η ταχύτητα της εποχής μας προκαλεί με την ίδια και μεγαλύτερη ταχύτητα μη αναστρέψιμες καταστροφές στον πλανήτη. Σε μια δεκαετία, θα είμαστε όλοι περιβαλλοντικά συνειδητοποιημένοι, αλλά δεν θα έχει απομείνει τίποτα για να προστατεύσουμε. Θα χρειαστούν επαναστατικές καινοτομίες στην τεχνολογία της πληροφορικής, στη βιοτεχνολογία και τη νανοτεχνολογία, έτσι ώστε να μπορούμε να δημιουργούμε αξία σε όλο και μικρότερη κλίμακα, χρησιμοποιώντας όλο και λιγότερη ύλη.

Στον 21ο αιώνα, τα κινήματα της διατήρησης της βιοποικιλότητας και της πολιτισμικής ποικιλότητας πρέπει να εκφράσουν την ευαισθησία και την αισθητική των ενεργών πολιτών και μαζί τη συνεκτική πολιτική δύναμη για μια ανθρώπινη κοινωνία. Άλλωστε, όλες οι κουλτούρες έχουν κοινές ρίζες στη φύση, που έχει αποτελέσει πηγή έμπνευσης για τη διαμόρφωση των διαφόρων μορφών του πολιτισμού και των πολιτισμικών εκφράσεων.

Είναι γεγονός ότι οι διαφορετικές κουλτούρες συγκροτούν την οικολογία της ανθρώπινης ύπαρξης και η διατήρησή τους είναι το χαρακτηριστικό προσδιοριστικό του κινήματος των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών.

Η ανάπτυξη «φίλτρων» προστασίας του φυσικού πλούτου, σε συνδυασμό με την ιστορική και πολιτισμική αξία της κάθε περιοχής, και η ενίσχυση των τοπικών πληθυσμών αποτελούν εκφράσεις τόνωσης του κύρους μιας χώρας, σεβασμού στη δημιουργία και τις γενεές του μέλλοντος και αναφορά στις πρώτες μας πολιτισμικές σχέσεις με την ίδια τη φύση, την πηγή της ανεξάντλητης έμπνευσής μας!

Η Ευρώπη αξιοποιεί τη γνώση για να αποτελέσει την πρωτοπορία;

Όπως είναι γνωστό, σήμερα η αναζήτηση του πλούτου είναι κυρίως η αναζήτηση της πληροφορίας και η εφαρμογή της στα μέσα παραγωγής. Η νομοθεσία, το εθιμικό δίκαιο, οι δεξιότητες και οι ιδιαίτερες ικανότητες που απαιτούνται για την ανακάλυψη, την κατάκτηση, την παραγωγή, τη διατήρηση και την αξιοποίηση της πληροφορίας είναι στις μέρες μας τα σημαντικότερα περιουσιακά στοιχεία του ανθρώπινου είδους. Στις επόμενες δεκαετίες η προσέλευση και η διαχείριση του πνευματικού κεφαλαίου θα καθορίσει ποιοι θεσμοί και ποια έθνη θα επιβιώσουν και θα ευημερήσουν και ποια όχι.

Οι ανταγωνιστές της Ευρώπης (Ιαπωνία, ΗΠΑ) και κυρίως οι ΗΠΑ υπερέχουν, σχεδόν, σε οτιδήποτε μεταβιομηχανικό, π.χ. σχεδιασμό λογισμικού, ηλεκτρονική τεχνολογία, διδικτυακό marketing, γενετική μηχανική, τεχνητή ευφυΐα, ανώτατη εκπαίδευση, βιοτεχνολογία, τηλεπικοινωνίες κ.λπ.

Η ανταπόκριση της Ευρώπης στο σκληρό ανταγωνισμό απαιτεί ενίσχυση του προϋπολογισμού της για τη βασική και εφαρμοσμένη έρευνα, ενίσχυση της συνεργασίας των ερευνητικών κέντρων και του παραγωγικού ιστού, καθιέρωση ερευνητικής κουλτούρας στις επιχειρήσεις, δημιουργία ευκαιριών για τους νέους, ίδρυση υπουργείου Νέων Τεχνολογιών και Πληροφορίας (σε κάθε κράτος-μέλος).

Η υψηλή στάθμη του Ευρωπαϊκού ακαδημαϊκού χώρου μπορεί και πρέπει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην άρση των αδυναμιών των κοινωνιών της και να πρωταγωνιστήσει στην οικοδόμηση του πλανητικού περιβάλλοντος, με βάση τις διαχρονικές αξίες των πολιτισμών της.

Η απόσταση που χωρίζει την Ευρώπη από τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία είναι σημαντική, ιδιαίτερα όσον αφορά στις νέες τεχνολογίες. Η παράδοση της Ευρώπης πρέπει να μετατραπεί σε καινοτομία για να καλυφθεί η απόσταση. Στην αναζήτηση του δρόμου της, η Ευρώπη πρέπει να εξασφαλίσει τις αναγκαίες συνθήκες, όπως θέσεις απασχόλησης και μέτρα κοινωνικής ασφάλειας, για να κερδίσει την απαιτούμενη υπομονή των πολιτών της.

Οι κοινωνίες του μέλλοντος, για να επιβιώσουν, στο διαμορφούμενο διεθνές περιβάλλον, πρέπει να είναι «εκπαιδευμένες» και να δομήσουν το όραμα για την παιδεία τους με βάση την ανάπτυξη της νέας πραγματικότητας και τις δυνατότητες προσέγγισής του. Η γνώση είναι

η δύναμη που μπορεί να διαχέεται παντού, αλλά δεν ισοκατανέμεται, με αποτέλεσμα, τις χώρες που σπεύδουν και την κατακτούν, να τις εκτινάσσει στην κορυφή της ανάπτυξης και άρα και της δύναμης, ενώ άλλες να τις καθηλώνει στην υπανάπτυξη με το διαρκή κίνδυνο να οδηγηθούν τελικά στην υποτέλεια. Η ιστορική μνήμη, η μετατροπή της πληροφορίας σε γνώση και της γνώσης σε σοφία, η γνώση της κοινωνίας, η μεταρρύθμιση της σκέψης που θα τονώνει τη συνολική όραση των πραγμάτων, η αίσθηση ότι είμαστε μέλη μιας κοινότητας, η ικανότητα να κρίνουμε, να αντιστεκόμαστε και να κατανοούμε την πολυπλοκότητα θα οδηγήσουν στο μήνυμα του Ζακ Ντελόρ: «να μάθουμε να γνωρίζουμε, να μάθουμε να πράττουμε, να μάθουμε να συνυπάρχουμε...να μάθουμε να υπάρχουμε».

Στο νέο περιβάλλον, οι πανεπιστημιακοί θεσμοί μπορεί να παίξουν καταλυτικό ρόλο. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το πανεπιστήμιο, λόγω δομής και παράδοσης, βρίσκεται στο σταυροδρόμι της έρευνας, της εκπαίδευσης και της καινοτομίας και αποτελεί το βασικό μοχλό της κοινωνίας και της οικονομίας της γνώσης.

Το σημαντικό σε όλη αυτή τη διαδικασία είναι οι δραστηριότητες που βασίζονται στη γνώση και, φυσικά, η ποιότητα των υπηρεσιών και του ανθρώπινου δυναμικού.

Η πραγματική καινοτομία είναι ευθύνη του ιδιωτικού τομέα ενώ η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού, ως αποτέλεσμα της εκπαίδευσης, της έρευνας και της κατάρτισης, είναι ευθύνη, κυρίως, του δημόσιου τομέα.

Ζούμε στο περιβάλλον μιας νέας πραγματικότητας, την παγκοσμιοποίηση. Είναι διάχυτος ο φόβος, ιδιαίτερα στην Ευρώπη, ότι η παγκοσμιοποίηση απειλεί τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και αποβλέπει στην επιβολή μιας ενιαίας μορφής πολιτισμού σε παγκόσμια κλίμακα. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν απειλεί παρά μόνον τις πολιτισμικές ταυτότητες που έχουν ήδη ατονήσει και εξασθενήσει από μόνες τους. Η παγκοσμιοποίηση ενοχλείται μόνον από ό,τι δεν θεωρεί τη γνώση ως χρηστικό εργαλείο προώθησης της ατομικής ευημερίας μέσω της οικονομικής ανάπτυξης. Στο νέο περιβάλλον, ένας λαός που αφιερώνει περισσότερο χρόνο στη διασκέδαση παρά στην εργασία και δεν προάγει την οικονομία, πρέπει να αλλάξει νοοτροπία. Το γεγονός αυτό οδηγεί αβίαστα στο συμπέρασμα ότι εάν ένα κράτος δεν έχει δομημένη την παιδεία με τρόπο που να εξυπηρετεί την παραγωγή, πρέπει να προβεί στις ανάλογες, συμβατές με τις νέες αξίες, μεταρρυθμίσεις. Η νοοτροπία της Ρωμαϊκής εποχής (ό,τι δεν παράγει χρήσιμο αποτέλεσμα αγνοείται ως ουσιαστικά ανύπαρκτο) αφού ανέτρεψε την αρχαιοελληνική θεώρηση (η γνώση ως μέσον οδηγεί στο «καλόν» και «αγαθόν»), αναβίωσε στην εποχή μας και καθοδηγεί τις νέες διαδικασίες στο πλανητικό περιβάλλον.

Ο πολιτισμός της παγκοσμιοποίησης, σε μεγάλο βαθμό, ομογενοποιεί πολιτισμικά και καταστρέφει περιβαλλοντικά. Υπάρχει μόνο μια ελπίδα για να σταματήσει ή να επιβραδυνθεί αυτή η διαδικασία: οι χώρες να αναπτύξουν αρκετά ισχυρά περιβαλλοντικά και πολιτισμικά «φίλτρα», ώστε να αποφευχθεί η αλλοτρίωση της κουλτούρας και του περιβάλλοντός τους. Σε κοινωνίες που έχουν ισχυρούς θεσμούς η δαιμονοποίηση της παγκοσμιοποίησης δεν ωφελεί. Καμιά παγκοσμιοποίηση δεν μπορεί να εξαφανίσει τις πολιτισμικές ταυτότητες, εκτός αν οι λαοί παύσουν να δημιουργούν. Από την όσμωση των πολιτισμών, καμιά πολιτισμική ταυτότητα που διατηρεί το περιεχόμενο και την αλήθεια δεν κινδυνεύει.

Από την πλευρά της παγκοσμιοποίησης, η μόνη της απειλή είναι η παγκοσμιοποίηση. Το ίδιο το σύστημα μπορεί να περιέχει το σπόρο της αυτοκαταστροφής του (π.χ. αναταραχή ή καταπίεση από υπερβολική σκληρότητα, αδιακρισία, αδικία για πάρα πολλούς, αποξένωση, διασύνδεση).

Η Ευρώπη μπορεί να διασώσει την ενότητα του ανθρώπου, αυτή την ενότητα που χάθηκε μέσα στη διασπορά του Homo sapiens, όχι φυσικά μέσα σε μια ομογενοποίηση που θα ισοπέδωνε τους πολιτισμούς, αλλά αντίθετα, μέσα από την τέλεια αναγνώριση και καθιέρωση των πολιτισμικών διαφορών, πράγμα που δεν εμποδίζει τη λειτουργία σε ευρύτερο επίπεδο της διαδικασίας ενοποίησης και νέας διαφοροποίησης.

Τα κράτη-μέλη πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι η Ευρώπη ως σύνολο είναι ο τόπος του αντιπαραθετικού λόγου, δηλαδή ο τόπος όπου διατυπώνονται και αντιπαρατίθενται οι διάφοροι προβληματισμοί επί σημαντικών θεμάτων και όπου καθορίζεται το φάσμα των λύσεων για τις οποίες οι διάφοροι δρώντες θα έρθουν σε σύγκρουση ή και διαπραγματεύση. Διαμορφώνεται, πλέον, ένα νέο πλαίσιο δημόσιας δράσης όπου θα ορίζονται οι θεμελιώδεις κανόνες γύρω από τους οποίους οι κοινωνίες μας θα αναστοχαστούν τη σχέση τους με τον κόσμο.

Συμπερασματικά, η πορεία της Ευρώπης πρέπει να βασιστεί:

- α. Στον εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών της δομών.
- β. Στην ενίσχυση της έρευνας (βασικής και εφαρμοσμένης).
- γ. Στις πολιτισμικές της αξίες.
- δ. Στην κουλτούρα του μωσαϊκού των λαών της.
- ε. Στην κριτική ενσωμάτωση στον πολιτισμό της του «γίγνεσθαι».
- στ. Στη διαμόρφωση συνθηκών πρωτοπορίας στις νέες τεχνολογίες (e-learning, e-democracy, e-business κ.λπ.) και τη βιώσιμη ανάπτυξη.
- ζ) Στην αναμόρφωση των θεσμών της.
- η) Στην ενοποίηση της εξωτερικής και αμυντικής της πολιτική.
- θ. Στην πολιτική της έκφραση σε πλανητικό περιβάλλον και στη ρήση του Αριστοτέλη: «Συνολικά, Βρίσκεις πλούτο πολύ περισσότερο στη χρήση παρά στην ιδιοκτησία».

*** Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)**